

redőit elsimítsa. Mindez — misztérium, a misztériummal való találkozásnak pedig nem feltétlenül jellemzője a lelki elégedettség. Ezért is jó fellapozni egy olyan könyvet, amely e kérdést nem igyekszik elhallgatni vagy könnyedén elintézni; hanem már első fejezetében az imádság súlyára és kockázatos voltára hívja fel a figyelmet: „az Istennel történő minden egyes találkozás bizonyos fokig Utolsó Ítélet. (...) Ha nem tudjuk maradéktalanul alávetni magunkat az isteni tűznek, ha nem vagyunk képesek a puszta égő csipkebokrává lenni, amely lángolt, de el nem égett, akkor megperzselődünk, mert az ima tapasztalatát csak belülről lehet megszerezni, és nem lehet vele játszadozni” (13–14. o.).

Segítségünkre van ebben az egyházban évszázadok alatt főlhalmozódott tapasztalat az ima módszereit, fokozatait, nehézségeit illetően. Anthony Bloom orthodox metropolita ezekről szólva bőven merít az ortodoxia tanítóinak kincstárából. Ez az „aranylanc”, amelyet olyan szentek alkotnak, mint Hitvalló Maximosz, Új Teológus Simeon vagy Szárovi Szerafim, és amely Krisztus óta mestertől tanítványig, lelkiatyától lelkigyermekig ér, a keleti kereszténységben meghatározó szerepet tölt be. Ez hordozza azt a generációkon át érlelődött, *személyes* spirituális tapasztalatot, amely a laikus hívőt is eligazítja. E hagyomány alapján osztja meg velünk lelki tudását a szerző.

Mondanivalója azonban nem csak a keleti keresztény hívők számára érthető és megfontolandó. Tanulással szolgálhat több olyan kérdésben, amelynek a nyugati keresztények kevesebb figyelmet szentelnek, jóllehet hozzátartoznak az elmélyült lelkiélethez. Ilyen például a testtartás kérdése, azaz a test részvétele az imában.

Anthony metropolita írása arra a belső magatartásra mutat rá, amelynek gyümölcse lehet az imádság, s ily módon egyformán érint minden keresztényt. Bár a magyar olvasó találkozhatott már a keleti lelkiségről szóló hazai fordításokkal, olvashatott egyebek mellett a Jézus-imáról, amely az ortodox tradíció egyik leghíresebb, jelen könyv által is bemutatott imája —, mindeddig nem állt rendelkezésére megfelelő háttértudás az alapul szolgáló *szemléletmódról*. Ezért is tölt be hiánypótló szerepet ez a jól megírt, józan hangvételű és mindvégig praktikus szempontokat szem előtt tartó mű, amely az Odigitria Kiadó könyvsorozatának egyik nyitódarabja. E megbízható útítársnál pedig talán nincs is fontosabb ma, a lépten-nyomon könnyű élményt kínáló spirituális kirakodóvásár közepette. (*Odigitria Könyvek – Osiris Kiadó, Budapest, 2002*)

NACSINÁK GERGELY ANDRÁS

JORGE LUIS BORGES: A KÖLTŐI MESTERSÉG

Az itthon elsősorban egyéni szépprózája és markáns esszéi által jelentős népszerűségnek örvendő argentin író 1965-ben a Harvard Egyetemen tartott előadásorozatának darabjait vehetjük kézbe a „Mérleg” sorozat legújabb kötetével. Bár címével a költészet titkaiba történő beavatás ígéretével kecsegtet, a hat személyes hangvételű előadás olvasása akár csalódást is okozhat a poétikai ismereteit bővíteni szándékozó olvasó számára.

A rejtély ugyanis, Borges bármely művének ismeretében nem meglepő módon, megmarad rejtélynek, ám miközben társaságában a kutatás végezetül hiábavaló, de megkerülhetetlen tevékenységét végezzük, be kell látnunk: a végleges *meghatározás* lehetetlensége alatt nem a tudás hiányát kell értenünk. Az akadémiai esztétikák feszességétől, tudálékosságától mentes hangvétel tehát nem pusztán az élőszó természetes kötetlenségének következménye (nem feledhetjük, Borges ekkor már világtalan aggastyánként egyedül memóriájára hagyatkozva tartotta előadásait), hanem az életműben folytonosan visszatérő szemlélettel magyarázható. Legyen szó akár az idő metafizikai kérdéséről, teológiai disputákról, vagy mint a jelen kötetben, a művészet létrejöttének és hatásának dilemmáiról, jobb esetben a kérdések számát gyarapíthatjuk, de sokkal valószínűbb, hogy csak ismétlődő kérdéseinkkel vagyunk kénytelenek szembenézni. Az előadásorozat vezérmotívuma szerint az irodalom elsősorban nem a racionális értelem dolga, de még a róla szóló gondolat sem tűri a szilárd teóriát, bárminemű rá vonatkozó tudásunk leginkább az esztétikai élményben lelhető fel. Következésképpen a legendás erudícióval rendelkező Borges az élmény döntő szerepét hangsúlyozva lelkesült recitálásaival nem illusztrálja gondolatait, hanem megpróbálja közönségét bevonni abba a folyamatba, ahol — gondolat és költészet egymástól elválaszthatatlan egységet képezve — a költői szó folyamatosan történik. A szöveg gyönyörűt magasztaló Roland Barthes-ot juttathatja eszünkbe, amikor az irodalom meggyőző erejét annak érzékletesen megjelenítő váltóval magyarázva az olvasás hedonizmusát hirdeti.

Amit az irodalomértők a költői szó önreferencialitásának neveznek, az a borgesi szóhasználatban a szó mágikus erejét jelenti. A művészet lételméleti felfogását, az életmű állandó témáját ez esetben a költői szó aspektusa felől közelíti meg. A poézis sajátossága ugyanis, hogy miközben a nyelv eredendő sokértelműségét hozza működésbe, egyben hordozója és letéte-

ményese a kollektív tapasztalatnak. A metaforáról etimológiák elemzése során át értekezve teszi plasztikussá azt a gondolatát, hogy a szó közös emlékek jelképeként jön létre, vagyis minden szó eredetileg is metafora, melyek kevés számú alapképletként szinte végtelen számban variálódnak a költői metaforában. Ugyanezt a sémát tételezi a történetiszöveg eljárásaként: alapformaként meglévő cselekményeinket, elbeszéléseinket kompiláljuk, mindig már meglévő fikcióinkat írjuk újjá.

Könnyen felismerhető Borges monomániakusan ismétlődő alapgondolatának variánsa, mely az ismétlődő variációkban hisz a leginkább. Akárcsak korábbi könyv(tár)jelképeivel, *A babilonai könyvtár* vagy a Mallarmé által is népszerűsített könyv-univerzum azonosítással egyben az irodalmi tevékenység mint ábrázolás, mint bemutatás kritikáját is nyújtja. A világ hieroglifikus jellege a költőt a Borges híres könyvcímében szereplő *hacedorként*, a görög szó etimológiáját figyelembe véve poétaként láttatja, akinek mestersege a már meglévő szavakban foglalt képek, történetek újrendezése, melyeknek tárgya a *korábban írtakból* következően természetesen nem lehet más, csak maga az irodalom. (Ford. Scholz László; *Európa Könyvkiadó*, Budapest, 2002)

RADVÁNSZKY ANIKÓ

ÉLET-LECKÉK

Elisabeth Kübler-Ross és David Kessler sikeres írók, akik az élet végével foglalkoznak. Kettejük együttműködéséből és közös gondolkodásukból született ez a könyv, amelyet a Vigilia Kiadó jelentetett meg Kató Eszter tolmácsolásában. Azt tanácsolnám az olvasóknak, hogy vele párhuzamosan forgassák a nálunk is népszerű jesusita John Powell *Feltétel nélküli szeretet* című munkáját. Ezt is a Vigilia Kiadó gondozta, Kissné Hargitay Emese fordította. A két könyv ugyanis átfogja életünket, létmódunkat, célunkat, amely felé botladozunk, és a véget, amelyre gondolunk, de homályosan látjuk, igazából csak mások halálát éljük át.

Walter Tubbs, pszichológus prózaversét idézi a jesusita atya: „Nem várom ölötetted kézzel, / hogy a dolgok megtörténjenek velem. / Szándékosan úgy cselekszem, hogy azok / megtörténjenek. // Magammal kell kezdenem, igaz; / De nem szabad magamnál megállnom: / Az igazság kettővel kezdődik.” Az egyik legfontosabb élet-lecke: életünknek, érzelmeinknek másokra úgyszintén irányulniuk kell(ene). Ám napról napra tapasztaljuk, hogy a szeretettel telített élet visszhangtalan. Szembenézünk-e azal a kérdéssel: vajon csak a korszellemet hibáz-

tathatjuk, netán a szívek válságának korát éljük, avagy mi is hibázunk-e? Mi történnék, ha felszabadultan tapasztalnánk meg a szeretetet? — kérdik az élet-leckék alkotói. Válaszuk: Félelem nélküli világban élhetnénk. Ilyen egyszerű volna? Már el sem tudjuk képzelni, milyen az a szorongásmentes világ. Esméléseinktől hűségese kísérőnk a félelem. A szereteteinkért való aggodás. A megélhetés gondjai. Gondolatainkban fölsejlik a bűneinkért sújtó isteni kéz látványa. Háborútól rettegünk. Mindenütt a szeretettől átharított élet tagadása. A félelem elsődleges szintjén jó szolgálatot tesz, olvasom az élet-leckék között. Szembesülnünk kell vele, eltűnődve, reális-e vagy látszólagos. S az ember tudata peremén hirtelen fölremlik Jézus kérdése: „Miért félték, kishitűek?” Lehet, hogy tényleg a hitünkkel van a baj? Kevés és ingatag? Egyáltalán: abban hiszünk, amiben és akiben hinnünk kellene?

Az igazán izgalmas könyvekről nem illik tartalmi leírásokat, megfogalmazni. Az ilyen művek a léttel, kérdésekkel szembesítenek. S miközben feleleteinket próbáljuk eldadogni, néha a véletlen is segítségünkre siet. E két mű olvasgatása közben lapoztam bele Beney Zsuzsa *A tárgyaltalan lét* című kötetébe, amely az Argumentum Kiadónál jelent meg. A kivételesen szép *Orpheusz vagy Eurydiké* ciklusban bukkantam a következőkre: „Istennel élni. Remélni. A rémek / Közt élni. Nem lemondani. / Nem mondani igent, bárha az álom / Templomában vonszolnak esküvőre.”

„Istennel élni.” Megtalálni és gyakorolni a szeretet teljességét, kompromisszumok és önfeladás nélkül. „A szeretet elsődleges ajándéka az, hogy az ember legőszintébb önmagát ajánlja föl önmaga legőszintébb leleplezésén keresztül” — írja John Powell. Általában azonban ez az igazi őszinteség nem nyilatkozik meg. Látszataink mögé rejtjük, abban a balga hitben, hogy nélküle leszünk igazán szeretetre méltóak. Pedig épp a feltárulkozás rejt magában annak a csodának a lehetőségét, amelynek megnyilatkozását olyan természetesnek éreztük gyermekkorunkban. Az *Élet-leckék* egyik legérdekesebb fejezete szól a játékról, a hétköznapi kis csodák megteremtésének alkalmairól. Amikor például gyerekeinkkel játszunk, rádöbbenünk, hogy a világot egészen új perspektívából látjuk. Nem „fönről”, hanem „lentől”, ahová a fenti világ teremti csodáit. A játék átrendezi személyiségünket, megszabadít szorongásaiktól. „A gyerekek tudják, hogyan kell játszani.” Az iskolai szünetek azt a célt szolgálják, hogy lazíthassanak, „az iskolai munkát szórakozással kell kiegyensúlyozni”. Milyen bölcs meglátás! Nem tudom, a szerzőpáros valamelyik tagja járt-e magyar iskolák-